

3869

14 JUL 2009

ՀԽՍՀ ՅԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

15 (07)

Ծ. - 89

ԱՄ

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր
ՀՈԳԵՐԱՆՈՒԹՅԱՆ

մանկ. բոհչ-երի համար

15 (07)
Ծ. - 89

15 (07)
Ծ. - 89

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՐՑՈՒՆ

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

1940

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ ՆՐԱ ՄԵԹՈԴՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ Ե.
ԽՍՀՄ ԺԿՆ-ին կից Բարձրագույն
դպրոցի գործերի Համամիութենական
Կոմիտեի կողմից 9-ին ոգոստոսի 1938թ.

ՆԱԽԱԳԻԾ
ԽՍՀՄ ԺԿՆ
Բարձրագույն դպրոցի գոր-
ծերի Համամիութենական
Կոմիտե

Մ Ր Ա Գ Ի Ր

Հոգեբանության՝ մանկ. ԲՈԺ-ների համար

I. ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ, ՆՐԱ ՄԵԹՈԴՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Գլուխ 1. Հոգեբանության առարկան—8 ժամ

1. Դիալեկտիկական մատերիալիզմի ուսմունքը հոգեկանի (պսիխիկայի) մասին. հոգեկանը վորպես հատուկ ձևով կազմա-
կերպված մատերիայի հատկությունը: Հոգեկանի և ֆիզիկա-
կանի միասնությունը: Պսիխո-ֆիզիկական տեսությունը: Պսիխո-
ֆիզիկական դուզահեռականության, փոխազդեցության և նույն-
նպատակ տեսությունների քննադատությունը: Հոգեկանը արտա-
քույն լինելու տեսության լույսի տակ: Ընդհանուր հասկա-
ցություն անհատի մասին: Հասկացություն հոգեկան պրո-
ցեսների մասին: Հոգեբանության առարկայի բնորոշումը:

2. Ենթեքստը հոգու պատկերացման ծագման մասին: Մատերի-
ալիստական և իդեալիստական ուսմունքի պայքարը հոգու մա-
սին՝ հին Հունաստանում (Դեմոկրիտ, Պլատոն, Արիստոտել): Ուս-
մունք պսիխիկայի և նրա իմացության մեթոդների մասին՝ ու-
ցիստիկական հոգեբանության մեջ: Եմպիրիկ (փորձնական)
հոգեբանության առաջացումը. մատերիալիզմի և իդեալիզմի
պայքարը էմպիրիկ հոգեբանության մեջ: Եմպիրիկ հոգեբա-
նության զարգացումը 19-րդ դարում: Եքսպերիմենտալ հոգեբա-
նություն: Դիալեկտիկականությունները ժամանակակից բուրժու-
ական հոգեբանության մեջ: Որլեկտիվ հոգեբանության առաջա-
ցումը: Հոգեբանության ճշմարտամը կապիտալիստական յերկր-
ներում: Ժաշխատական հոգեբանությունը և նրա հակադրական,
հակահեգալիտական էությունը մերկացումը:

1248
40

Բարգ. Վ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ
Խմբագիր՝ Մ. ՄԱՋՄԱՆՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Ս. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ
Արտագրիչ՝ Կ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ
Գլուխի լիազոր՝ Ե—1085 պատվեր № 26, արժ. 3000
Հանձնված և արտադրության 17 հունվարի 1940 թ.
Ստորագրված և արտադրելու 4 փետրվարի 1940 թ.

Մանկավարժական Խնամքի և պարան, Մարքսի փ. № 17 ճեղքված

Համառոտ տեղեկություններ ուսանական հոգեբանության վարժագծման պատմությունից: Մատերիալիզմի և իդեալիզմի պայ-
քարը ուսանական հոգեբանության մեջ:

Սեչենյեվի և Պավլովի աշխատանքների նշանակությունը:
Խորհրդային հոգեբանության զարգացումը: Մարքսիզմ-լե-
նինիզմի հիմնադիրների թողած ժառանգության յուրացումը՝ հո-
գեբանության հարցերի շուրջը: Պայքար իդեալիստական և մե-
խանիստական խեղաթյուրումների դեմ՝ հոգեկանին (պսիխիկա-
լին) վերաբերվող ուսմունքի մեջ (ոեֆլեքսոլոգիա, ոեակոլոգիա,
կոլլոտուր-պատմական տեսություն):

3. Հոգեբանության խնդիրները՝ առաջավոր գիտության
մասին ընկ. Ստալինի տված ցուցումների լույսի տակ: Պայքար՝
խորհրդային հոգեբանության նկատմամբ յեղած բուրժուական
ոեակցիոն ազդեցությունների դեմ: Հոգեբանության տեսական
և գործնական նշանակությունը: Ոգնությունը դպրոցին՝ վորպես
հոգեբանության ամենաեղանակալի գործնական խնդիր: Հոգեբա-
նության հիմնական բնագավառները (ընդհանուր հոգեբանու-
թյուն, մանկան հոգեբանություն, մանկավարժական հոգեբանու-
թյուն, աշխատանքի հոգեբանություն, արտաբանական հոգեբա-
նություն, կենդանիների հոգեբանություն և այլն): Հոգեբանու-
թյունը և հարակից գիտությունները՝ փիլիսոփայություն, ֆիզիո-
լոգիա, մանկավարժություն, դպրոցական առողջապահություն,
մասնավոր մեթոդիկաներ և այլն: Համկ(բ)ԿԿ-ի 1936 թ.
հուլիսի 4-ի վորոշումը լուսժողկրմատների սխտեմում յեղած
մանկարանական խեղաթյուրումների մասին և այդ վորոշման
նշանակությունը հոգեբանության համար:

Գլուխ 2. Հոգեբանության մեթոդները—2 ժամ

Դիալեկտիկական մատերիալիզմը վորպես կոնկրետ գիտու-
թյունների ուսումնասիրության ուղիները վորոշող աշխարհա-
յոցք և մեթոդ: Լենինը՝ հոգեկանի գիտական ուսումնասիրու-
թյան մասին: Որչեկտիվ և սուբյեկտիվ մեթոդների միասնությու-
նը հոգեկան գործունեության ճանաչման հարցում: Խորհրդային
հոգեբանության մեջ: Ներհայացության (ինքնադիտողության)
հիմնական մեթոդ՝ ճանաչվելը հոգեբանության մեջ՝ վորպես
հոգեկանի պսիխիկայի իդեալիստական ըմբռնմանը: Բացառա-

պես «ոբյեկտիվ» մեթոդի ճանաչումը վարքի հոգեբանության
մեջ, վորպես միխանիցիզմի և հոգեկանի անճանաչելիության
«ուսմունք»-ի հետևանք:

Դիտողությունը հոգեբանության մեջ, նրա յուրատեսակու-
թյունը և այն անցկացնելու յեղանակները: Ինքնադիտումը,
նրա կապը ոբյեկտիվ դիտողության հետ և ճիշտ ոգևործման
պայմանները: Փորձը հոգեբանության մեջ, նրա տեսակները,
հոգեբանության մեջ կիրառվող ուրիշ մեթոդները. զրույց-գոր-
ծունեության արդյունքի ուսումնասիրություն: Կենսագրական,
դեկարվեստական նյութերի, հուշերի և այլ նյութերի ոգտագործու-
մը հոգեբանության մեջ: Հոգեբանական փաստերի քանակական
բնութագրությունը և նրա ճիշտ կիրառման պայմանները: Հա-
մեմատական-գիտական սկզբունքը հոգեբանության մեթոդների
մեջ: Բուրժուական գիտությունից խորհրդային հոգեբանությանը
փոխանցած կեղծ-գիտական մեթոդների քննադատությունը
(անիմատ անկետաներ, տեսերի և այլն): Հոգեբանական յեղրա-
կացությունների ճշտության ստուգումը և ընդհանրացումը գործ-
նականում:

Բ Ա ժ Ի Ն II

Գլուխ 3. Մարդու հոգեկան գործունեության անասմո-ճիզիոլոգիական հիմունքները—2 ժամ

1. Պսիխիկայի նյութական սուբստրատի ուսումնասիրու-
թյան նշանակությունը հոգեբանության համար: Մարդու ֆիզի-
ոլոգիական և հոգեկան պրոցեսների կապակցության դիալեկ-
տիկո-մատերիալիստական ընդունումը: Լենինը՝ հոգեկան յերեւոյթ-
ների նյութական սուբստրատի ուսումնասիրության մասին:
Ներվային և ներթորման (կնդոլրին) սխտեմների դերը:

2. Նյարդային համակարգության կազմությունը յև ճունկցիաները

Նյարդային համակարգության հիմնական տարրերը և նր-
բանց ֆունկցիաները: Նյարդային համակարգության կարեւոր բա-
ժինները և նրանց ֆունկցիաները: Կենսոլնական նյարդային

համակարգություն: Ներվային համակարգություն բխողելիմը և ուսուցանելը: Ռեֆլեկտոր (անդրադարձ) ուղեղ, նրա բաղադրիչ մասերը: Վոլյուտելը և նրա հիմնական ֆունկցիաները: Յեր-կայնածիգ ուղեղը, նրա ֆունկցիաները: Միջին ուղեղ, փոքր ուղեղ: Յենթակեղևային հանգույցներ և նրանց գերը: Գլխի ուղեղի մեծ կիսագնդերի կեղևը, նրա կարևորագույն բաժինները: Ֆունկցիոնալ կենտրոնացման լոկալիզացիայի պրոբլեմը: Ներվային համակարգության տարրեր բաժինների կապն ու փոխազդեցությունը: Վեգետատիվ ներվային համակարգություն, գլխավոր բաժիններն ու նրանց ֆունկցիաները: Ներքին սեկրեցիայի գեղձերն ու նրանց ֆունկցիաները: Նյարդային և ենդոկրին (ներթորման) համակարգությունների փոխազդեցությունը:

3. Նյարդային գործունեության ֆիզիոլոգիայի հիմնական սեփնաչափությունները

Գրգիռի և արգելակման հասկացությունները և նրանց ընթանալու առանձնահատկությունները նյարդային կենտրոնների աշխատանքի պայմաններում: Այդ պրոցեսների ընթանալու առանձնահատկությունները մանկան մոտ: Ռեֆլեկսների փոխազդեցությունը և նրա տարրեր տեսակները:

Բարձրագույն նյարդային գործունեություն ֆիզիոլոգիայի հիմունքները: Պալլովի ուսմունքը պայմանական ռեֆլեկսների մասին: Պայմանական և վոչ պայմանական ռեֆլեկսների ըմբռնումը: Պայմանական ռեֆլեկսների գոյացումը: Պայմանական ռեֆլեկսների գործունեություն հիմնական որենքները: Պայմանական ռեֆլեկսների արգելակման տեսակները: Ներքին արգելակման գլխավոր տեսակները: Գրգիռի և արգելակման պրոցեսների գինամիկան մեծ կիսագնդերի կեղևում: Իրրատացիա, կոնցենտրացիա: Իրական և բացասական ինդուկցիա: Պալլովի ուսմունքի նշանակությունը հոգեբանություն համար և նրա սահմանները:

ԲԱԺԻՆ III

Գլուխ 4-րդ. Հոգեկանի զարգացումը յեվ մարդկային գիսակցության առաջացումը — 4 ժամ

1. Կենդանիների կողմից իրենց շրջապատող միջավայրն անդրադարձնելու պարզագույն ձևերը: Տրոպիզմներ: Բնազդներ:

Տրոպիզմի և բնազդային վարքի կախվածությունը որդանիզմի վիճակից, նրան նախորդող - գործունեությունից և միջավայրի փոփոխություններից: Բնազդների անփոփոխականություն մասին յեղած միջանիստական տեսությունների քննադատությունը: Հոգեկան գործունեության նոր ձևերի առաջացումը կենդանիների անատոմո-ֆիզիոլոգիական զարգացման, փոփոխման և բարդացման կապակցությամբ:

Ունակություններն ու ինտելեկտը վոլյուտ հոգեկանի զարգացման բարձրագույն և վորակապես յուրատեսակ մի աստիճան կենդանական աշխարհում: Ենգելսի ասույթները կենդանիների դատողական գործունեության մասին: Մարդանման կապիկների ուսումնասիրությունը ավյալները: Կենդանու և մարդու հոգեկանի վորակական տարրերությունը: Զարգացման յերեք աստիճանների մասին Բյուլերի ունեցած տեսությունը քննադատությունը: զարգացման մասին գոյություն ունեցող լենինյան ուսմունքի տեսակետից:

Ենգելսը՝ կապիկ մարդացման մեջ աշխատանքի ունեցած դերի մասին: Մարդու պսիխիկայի (հոգեկանի) պատմական զարգացումը: Գիտակցությունը վորպես հասարակական նախադրյալական արդյունք: Մարդու գիտակցության պայմանավորվածությունը հասարակական հարաբերությունների ամբողջականությամբ: Մարդու գիտակցության դասակարգային եյությունը:

Գլուխ 5-րդ. Ուսմունք մանկան հոգեկանի զարգացման մասին — 4 ժամ

1. Մանկան պսիխիկայի զարգացման կենսաբանական նախադրյալները և պատմական կոնկրետ պայմանները: Ժառանգականությունը նշանակությունը: Յերեխաների բախտի ճակատագրական պայմանավորվածությունը յերկու ֆակտորներով — ժառանգականությամբ և անփոփոխ միջավայրի ազդեցությամբ — մանկաբանության հիմնական «որենք»-ի ռեակցիոն և հակա-գիտական լինելը: Դաստիարակության և ուսուցման դերը մանկան հոգեկանի զարգացման մեջ: Հոգեկան զարգացման բիոգենետիկ տեսությունը քննադատությունը: Յերեխաների տարիքա-

յին առանձնահատկութիւններէ հարցում յիշած մանկաբանական խեղաթյուրումներէ քննադատութիւնը:

Դադափար յերեքայի ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման վերականգնողական շարժումներէ մասին: Յերեքայի զարգացման պերիոդիկացիայի պրոբլեմը:

Յերեքայի նյարդային համակարգութեան անատոմո-ֆիզիոլոգիական առանձնահատկութիւնները՝ նրա հոգեկանի յուրահատկութեան կապակցութեամբ:

Բ Ա ժ ի Ն IV

ՈՒՍՄՈՒՆՔ ՀՈԳԵԿԱՆ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գլուխ 6-րդ. Ձգացողութիւն (զգայնութիւն)—6 ժամ

Անհատը և հոգեկան ֆունկցիաները: Ձգացողութեան բնորոշումը արտացոլման լինիւյան տեսութեան լույսի տակ:

Ձգացողութիւնը վորպես որոշակի աշխարհը ճանաչելու միակ աղբյուր: Սուբյեկտիվ իդեալիզմի և հիերոգլիֆների (զադափարագրեր) տեսութեան քննադատութիւնը:

Ձգացողութիւնների ընդհանուր բնութագիրը և նրանց հիմնական տեսակները: Ձգայութեան որդաններ (ռեցեպտորների) դասակարգումը: Դադափար շեմքերի և զգայնութեան մասին: Վերերի և Ֆերիների որոշումը:

Տեսողական զգայնութիւններ.—Աչքի կազմութիւնը: Վիսպնյակ: Ակոմոդացիա (հարմարեցում): Կարճատեսութիւն և հեռատեսութիւն: Ցանցթաղանթի կազմութիւնը (ցուպիկներ և օրվակներ): Յերեքային և աղջամուղջային տեսողութեան թերիւն: Ագապտացիա: Ախրոմատիկ և խրոմատիկ գույներ. լուսապայծառութիւն, գույնային տոն և գույնի կոնտրաստներ: Հաշորդական պատկերներ, գույնային կուրութիւն: Հեմիոպի տեսողութեան թերիւն: Մոնոկուլյալ և բինոկուլյալ տեսողութիւն: Տեսողութեան զարգացումը:

Լսողական զգայնութիւններ.—Ականջի կազմութիւնը: Աղմուկ և յերաժշտական տոներ: Աղմուկ և տոներ ըմբռնե-

լու բացարձակ և տարբերիչ շեմքեր: Ինտերվալներ: Չայնի բարձրութիւնը, ուժը և տեմբը: Լսողութեան ռեզոնանսային թեւրիւն: Յերախաների լսողական զգացողութիւնների զարգացումը:

Մաշկի զգայնութիւններ և մաշկի ռեցեպտորներ.—Ճնշման զգայնութիւն, տաքութեան, ցրտի, ցավի և հպման զգայնութիւն: Շոշափելիքի զգայնականութեան տարբերութիւնը մարմնի զանազան մասերում:

Հոտառութեան և ճաշակելիքի զգայնութիւններ.—Ճաշակելիքի և հոտառութեան ռեցեպտորներ: Ճաշակելիքի զգացողութիւնների դասակարգումը: Հոտառութեան և ճաշակելիքի դերը: Կինետիկ զգայնութիւններ: Շարժման, դրութեան և դիմադրութեան զգայնութիւններ:

Հավասարակշռութեան որգան և ստատիկ զգացողութիւն: Որգանական զգայնութիւններ:

Ձգայնութիւնների դաստիարակութիւնը մանկական հասակում:

Գլուխ 7-րդ. Ըմբռնում—4 ժամ

Ըմբռնումների կապը զգայնութիւնների հետ և նրանց տարբերիչ կողմերը: Ըմբռնման իմաստալից բնույթը: Անցյալի փորձի նշանակութիւնը ըմբռնումների համար: Ըմբռնման կախածութիւնը պրակտիկայից: Ըմբռնումների ակտիվ բնորոշական բնույթը: Ըմբռնումների կապը զգացմունքների և հետաքրքրութեան հետ:

Ըմբռնումների կայունութիւնը՝ կոնստանտ լինելը և վերջինիս բացատրութիւնը: Իլյուզիաներ (ինքնապատրանքներ):

Ժամանակի և տարածութեան ըմբռնումը:

Ըմբռնման ուսումնասիրութեան մեթոդները:

Ըմբռնման՝ զուգորդումների և ամբողջական ապրումների տեսութիւնների քննադատութիւնը:

Յերեքաների ըմբռնումների զարգացումը:

Ըմբռնումների դաստիարակութիւնը: Դիստորակականութեան զարգացումը և նրա հոգեբանական հիմունքները: Ձննականութեան պրոբլեմը:

Ուշադրութեան սահմանումը Ուշադրութեան նշանակութեանը: Մարքսը ուշադրութեան դերի մասին՝ աշխատանքի պրոցեսում: Ուշադրութեանը հարուցող և պահող (կենտրոնացնող) հիմնական պատճառները: Ուշադրութեան հիմնական տեսակները՝ ակամա և կամովի: Հետաքրքրութեան նշանակութեանը ակամա ուշադրութեան համար: Աշխատանքի դերը կամովի ուշադրութեան զարգացման համար: Ակամա ուշադրութեան փոխարկվելը կամովի, կամայինը՝ ակամայի:

Պավլովի ուսմունքի նշանակութեանը կենտրոնների ուղտիմալ գրգռականութեան մասին և Ուլտրամալու ուսմունքի նշանակութեանը դոմինանտի մասին՝ ուշադրութեան ֆիզիոլոգիական հիմունքները հասկանալու խնդրում: Այդ թեորիաների անբավարար լինելը ավյալ նպատակի համար:

Ուշադրութեան հիմնական որինաչնիութեանները: Ուշադրութեան կայունութեանը և խափանումը (շեղումը): Ուշադրութեան տատանումը: Ուշադրութեան ծավալը, բաշխումը և համակենտրոնացումը (կոնցենտրացիան): Ուշադրութեան փոխարկումը, ուշադրութեան շեղումը: Յրվածութեան յերկու տեսակները:

Ուշադրութեան (Վունդտի ուսմունքի) իրականատեղեան հասկացողութեան քննադատութեանը:

Ուշադրութեան մեխանիստական թեորիայի քննադատութեանը (Ռիբոյի շարժողական տեսութեանը):

Ուշադրութեան զարգացումը յերեխաների մոտ: Կամավոր ուշադրութեան զարգացումը դաստիարակութեան միջոցով: Ուշադրութեան ծավալի և բաշխման մեծանալը մտավոր զարգացման պրոցեսում: Կայուն և կենտրոնացած ուշադրութեան զարգացումը:

Ուշադրութեան դերը մանկավարժական պրոցեսի մեջ: Հետաքրքրութեան դերը ուշադրութեան կայունութեան դաստիարակութեան մեջ: Նախորդող փորձի դերը: Կամքը լարման դաստիարակութեանը ուշադրութեան ձեռնարկման պրոցեսում: Դրականացմանի ուշադրութեան կազմակերպումը: Գլտակցական դիսցիպլինայի դաստիարակման և ուսուցման սխոտեմատիկութեան առաջատար դերը ուշադրութեան զարգացման պրոցեսում:

Հիշողութեան սահմանումը լնինյան արտացուման թեորիայի լույսի տակ: Զգայնութեաններ և մտապատկերներ: Մտապատկերների տարբերութեանները զգացողութեաններից և ըմբռնումներից: Հիշողութեան հիմնական պրոցեսները—տպավորվելը, վերարտադրելը, ճանաչելը: Հիշողութեան գլխավոր տեսակները. շարժողական, եմոցիոնալ, որբաղային, իմաստային: Ուսմունք գուգորդումների և նրանց տեսակների մասին:

Մտապահման տեսակները՝ մեխանիկական և իմաստակց (արամբանական): Մտապահման այս յերկու տեսակների տարբերութեանն ու փոխադարձ կապը:

Մոռանալը և նրա ընթացքը:

Հիշողութեան ֆիզիոլոգիական հիմունքները. գլխուղեղի կեղևի դերը հիշողութեան պրոցեսներում: Պայմանական ռեֆլեքսների ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ յեղած աշխատութեանների նշանակութեանը հիշողութեան ֆիզիոլոգիական հիմունքները հասկանալու համար:

Հիշողութեան ուսումնասիրութեան մեթոդները:

Յերեխաների հիշողութեան զարգացումը: Յերեխաների մտապահութեան ակամա և մեխանիստական լնինելու «թեորիայի» քննադատութեանը: Անհատական տարբերութեաններ:

Հիշողութեան իրականատեղեան թեորիաների քննադատութեանը (Բերգսոն): Հիշողութեան վերաբերյալ սարուկաւոր (ամբողջական ապրումների) հոգեբանութեան ուսմունքի քննադատութեանը: Հիշողութեան մեխանիստական թեորիայի քննադատութեանը: Զ ու գ ո Ր դ ու մ ն ե Ր ի տեսութեան քննադատութեանը: Հիշողութեանը միմիայն գուգորդման կապերի հանգեցնելու անճշտութեանը: Իմաստային կապեր հաստատելու կարեւորութեանը:

Շեղումներ նորմայից: Մտապահութեան և վերարտադրութեան խանգարվելը: Անգիր սովորելու հաշողութեան պայմանները: Նպատակի նշանակութեանը: Հասկանալու դերը: Անգիր առնելը ամբողջութեամբ, մասերով: Կրկնութեաններ և նշանց բաշխման նշանակութեանը:

Կարճամոլոր ռեթիմի նշանակութեանը: Անգիր սովորելու

մեթոդների բարելավումը: Տրամաբանական հիշողության դասա-
տարակումը: Ուսուցման դերը հիշողության զարգացման պրո-
ցեսում:

Գլուխ 10-րդ. Ունակություններ—4 ժամ

Ունակությունների բնորոշումը: Ունակությունների նշա-
նակությունը մանկավարժական պրոցեսում: Ունակությունների
նշանակությունը մարդու կյանքում: Ունակությունների բնորոշ
առանձնահատկությունները: Գիտակցություն և ունակություն-
ներ: Ունակությունների փոփոխականությունը: Ունակություն-
ներ և հիշողություն:

Ունակությունների տեսակները: Մոտորային և ինտելեկ-
տուալ ունակություններ: Մոլորություններ:

Ունակությունների անատոմո-ֆիզիոլոգիական հիմունքները:
Գեղեցիկ և յենթակեղեցիկ դերը:

Ունակություններին տիրապետելու պրոցեսի վերլուծումը:
Վարժության կտրադիժը: Ունակությունների զարգացման ան-
համաչափությունը և նրա պատճառները: Ունակությունների
ավտոմատիզացիայի պրոցեսը: Այսպես կոչված «ունակություն-
ների զարգացման ֆիզիոլոգիական սահմանները» մասին յեղած
բուրժուական թեորիաների քննադատությունը: Ունակություն-
ների տեղափոխությունը և փոխադրելությունը:

Ունակությունների թեորիան: Տորնդայկի և Կոֆֆի թեո-
րիաների քննադատությունը:

Ունակությունների խախտվելը և խախտման պատճառները:

Ունակությունների զարգացումը յերեխաների մոտ:

Մանկավարժական հետևություններ: Ունակությունները
գիտակցորեն յուրացնելու անհրաժեշտությունը: Վարժություն-
ների դերն ու բնույթը: Ունակությունների ավտոմատիզացիան
և մոլորությունների մշակում:

Գլուխ 11-րդ. Յերեմակայություն—4 ժամ

Յերեակայության սահմանումը: Լենինի և Մարքսի կար-
ծիքը յերեակայության մասին: Յերեակայության տարբերվելը
հիշողությունից, նրա բնորոշ առանձնահատկությունները: Յերե-
ակայության դերը աշխատանքի և ստեղծագործության մեջ:

Յերեակայության տեսակները: Վերարտադրող յերեակա-
յությունը ստեղծագործականին հակադրելու հարաբերականու-
թյունը: Ակտիվ և պասսիվ յերեակայություններ: Ստեղծագոր-
ծական յերեակայություն: Յերազանք, անըջանք:

Յերեակայության որինաչափությունները: Մտապատկեր-
ների մասնատելն ու համադրելը: Մտապատկերների վերամշակ-
ման տարբեր ձևերը, գիտական և գեղարվեստական յերեակա-
յություն: Գիտելիքների դերը յերեակայության պրոցեսում:

Յերեակայության ուսումնասիրության մեթոդները:

Անհատական տարբերություններ յերեակայության պրոցե-
սում:

Յերեակայության բուրժուական թեորիաների քննադատու-
թյունը (Վունզտ, Ռիբո, Բերգսոն):

Յերեակայի յերեակայության զարգացումը: Յերեակայի ֆան-
տազիայի առանձնահատկությունները զարգացման տարբեր և
տապներում: Ստեղծագործական յերեակայության զարգացումը:
Ուսուցման և դաստիարակության դերն այդ պրոցեսում:

Յերեակայության դաստիարակությունը. խաղերի, կառու-
ցումների, զբաղման ստեղծագործության և գեղարվեստական կըր-
թության դերը յերեակայության զարգացման համար: Դասա-
վանդման ցայտուն ու կենդանի լինելու նշանակությունը յերե-
ակայության զարգացման համար: Յերեակայության դերն ու-
սուցման պրոցեսում:

Գլուխ 12-րդ. Մտածություն—6 ժամ

Մտածության սահմանումը: Մարքսիզմ-լենինիզմի հիմա-
դիրները մտածության մասին: Մտածության տարբերությունը
ըմբռնումից և հիշողությունից: Յերեակայության մասնակցու-
թյունը մտածության մեջ: Մտածության նպատակաուղղված բը-
նույթը: Մտածության տեսակները՝ կոնկրետ-գիտողական և վե-
րացական-տեսական:

Մտածական պրոցեսների գլխավոր տեսակները: Վերլուծու-
թյուն և համադրություն: Համեմատություն, դասակարգում, հա-
մակարգում և ընդհանրացում:

Մարքս-լենինյան ուսմունքը գաղափարի մասին: Յեղակի
և ընդհանուր մտապատկերներ: Մտապատկերների և գաղափար-

ների փոխարարութիւնը: Գաղափարի մասին գոյութիւն ունեւորող ձեւերն-տրամաբանական ուսմունքի քննադատութիւնը:

Դատողութիւն. Ննգելը դատողութիւնների դասակարգման մասին: Մտայեզրափակումը և նրա տեսակները: Ինդուկցիա և դեդուկցիա:

Մտածութեան իդեալիստական և մեխանիստական կոնցեպցիաների քննադատութիւնը (մտածութեան տեսութիւնը ասոցիատիվ հոգեբանութեան մեջ և Վյուրցբուրգյան դպրոցում):

Մտածութեան ուսումնասիրութեան մեթոդները:

Մտածութեան զարգացումը յերեխաների մոտ: Մտածութեան արտահայտումների առաջին անգամ յերեւան գալը: Դիտողական-կոնկրետ մտածութեան զարգացումը: Վերացական-տեսական մտածութեան զարգացումը յերեխաների մոտ: Մանկական մտածութեան եզոցինսարիզմի և սինկրետիզմի Պիաժեյի թեորիայի քննադատութիւնը: Վերացական մտածութիւնը միմիայն պատանեկական հասակից առաջանալու վերաբերյալ յեղած թեորիաների քննադատութիւնը:

Նախադպրոցական տարիքի մտածութեան դաստիարակութիւնը: Պաշտօնի և զբաղմունքների դերը: Դիտողական հիմունքներն ուսուցանելու առաջատար դերը դպրոցական հասակի յերեխայի մտածութիւնը դաստիարակելու գործում: Տրվելիք գիտութիւնների գննական և սխտեմատիկ լինելու նշանակութիւնը դասավանդման ժամանակ: Ստեղծագործական մտածութեան դաստիարակութիւնը:

Գլուխ 13-րդ. Սոսւբ—4 ժամ

Սոսքի բնորոշումը: Սոսքը և լեզուն: Սոսքը և մտածութիւնը: Մտածութեան և խոսքի միասնութիւնը: Լեզվի առաջացումը ուրիշ մարդկանց հետ շփում—հարաբերութիւն ունենալու կարիքից և տնտեսական կապերից: Աշխատանքի դերը խոսքի զարգացման գործում:

Սոսքի անատոմո-ֆիզիոլոգիական հիմունքները: Կինեմատիկ և հնչյուն խոսք: Ներքին խոսք: Դրաւոր խոսք: Մտածութիւնը խոսքին հանգեցնող մեխանիստական թեորիաների քննադատու-

թիւնը: Իդեալիստական թեորիաների քննադատութիւնը, վորոնք խոսքն ու մտածութիւնն անջատում են իրարից (Վյուրցբուրգյան դպրոցը):

Սոսքի ուսումնասիրման մեթոդները:

Յերեխաների խոսակցութեան զարգացումը: Սոսք-թոթովան-դարգացման նախապատրաստական շրջանը, ուրիշի խոսակցութիւնն ըմբռնելու սկիզբը, առաջին բառեր: Յերեխայի բանապաշարի զարգացումը:

Մեծահասակների խոսքի հասկացումը յերեխաների կողմից: Պիաժեյի և Վիգոտսկու թեորիաների քննադատութիւնը: Դրաւոր խոսքի զարգացումը: Կապակցված, ճիշտ և արտահայտիչ խոսքի զարգացումը յերեխաների մոտ:

Գլուխ 14-րդ. Զգացմունքներ—հուլիս—4 ժամ

Հուլիսի սահմանումը: Հուլիսի նշանակութիւնը:

Հուլիսի պահանջները, հուլիսը և հակումներ:

Հուլիսի վիճակների տարբեր ձևերը: Սահմանադրող զգացմունքներ՝ հաճույք և տհաճութիւն, տրամադրութիւններ, զգացմունքներ, հուլիսը և աֆֆեկաներ: Կրքեր:

Հուլիսի ֆիզիոլոգիական հիմունքները: Վեգետատիվ նյարդային համակարգութիւն և ենդոկրին ապարատի դերը: Կենսոնի հետադադարութիւնները: Յենթակեղևի նշանակութիւնը: Կեղևի դերը: Հուլիսը և արտահայտիչ շարժումները:

Զգացմունքների թեորիան: Հուլիսը և բնագոյներ: Հուլիսի բիոհիթորիստական (Ուատսոնի) հասկացողութեան քննադատութիւնը: Զհմ-Լանգեյի աֆֆեկտների թեորիան, նրա քննադատութիւնը:

Զգացումների ուսումնասիրութեան մեթոդները: Մաշկային զգականական ռեֆլեքսի միմիկայի և պանտոմիմիկայի ուսումնասիրութիւնը: Ստեղծագործութեան արգասիքների ուսումնասիրութիւնը: Հուլիսի վարքի ուսումնասիրութիւնը դիտողութեան մեթոդով:

Մարդու հուլիսի հասարակական բնույթը: Հուլիսի դերը աշխատանքի և ստեղծագործութեան պրոցեսում: Սոսքի զարգացումը հուլիսը—սերը դեպի աշխատանքը, աշխատանքա-

յին ենտուղիազմի զգացմունքը, սերը դեպի սոցիալիստական հայրենիքը, ատելութուն դեպի ժողովրդի թշնամիները, կռիկ-տիվային և դասակարգային համերաշխության զգացումը՝ ատել-լութուն դեպի յուրաքանչյուր ճնշում ու շահագործում՝ մարդու, կողմից մարդու նկատմամբ, կենսուրախութուն, համարձակու-թյուն և հերոսութուն, կոմունիստական պարտականության զգացում:

Հուլիսի զարգացումը յերեխաների մոտ: Վաղորյա հուզա-կան զրահվորումները յերեխայի մոտ: Հուզական գրգռականու-թյան և կայունության աստիճանը յերեխաների մոտ՝ նրա զար-գացման տարբեր աստիճանները: Խնտեկեկի զգացումը և ան-ցումը տարրական եֆեկտավորութունից դեպի հուլիսի ավելի բարձր ձևերը: Խաղի, դաստիարակության և ուսուցման դերը:

Զգացումների դաստիարակութունը նախադպրոցական տա-րիքում: Յերեխայի և պատանու զգացմունքների դաստիարակու-թյունը: Հուլիսի նշանակութունը ուսուցման և դաստիարակու-թյան գործում: Հուլիսի դաստիարակության մեթոդները: Հույ-զերը և հետաքրքրությունը:

Գլուխ 16-րդ. Կամֆ—4 ժամ

Կամֆի բնորոշումը՝ կամֆի զարգացումը աշխատանքի պրոպեհում (Մարքս): Ենգելսը կամֆի մասին: Կամֆը և անհա-տի ակտիվութունը: Կամֆի գիտակցական, նպատակադրված բնույթը:

Իմպուլսային (մղիչ) շարժումներ և գիտակցական, կամա-կան գործողություններ:

Պահանջները և նրանց դերը կամային ակտի մեջ: Կամֆի կախումն անհատի զարգացումից և դաստիարակութունից պատմական վերոշ պայմաններում:

Կամֆի գործողության հոգեբանական վերլուծումը: Շար-ժառիթների դերը մարդու վարմունքների մեջ: Պահանջի դի-տակցումը, ցանկությունը, նպատակի դրվածքը, կամենալը, վճռի ընդունումը և այդ ի կատար ածելը՝ վերադա կամֆի գոր-ծողության մոմենտներ: Պրակտիկայի և աշխարհայացքի դերը կամֆի զարգացման մեջ: Հաստատակամությունը, սկզբունքայ-

նությունը, վճռականությունը և կոմունիստական գիտակցա-կանությունը խորհրդային մարդու կամային վարքում:

Կամֆի ուսումնասիրության մեթոդները: Կամֆի ուսում-նասիրությունը գիտողության մեթոդով:

Կամական ակտի տարրական դրսևորումների փորձնական ուսումնասիրությունը:

Պայքար կամֆի իդեալիստական և մեխանիստական թեո-րիաների դեմ: «Կամֆի ազատության» իդեալիստական թեորիա-յի քննադատությունը: Կամֆի ինտելեկտուալ, զգացմունքային և վերլուծատարիստական թեորիաները և նրանց քննադատու-թյունը:

Յերեխաների կամֆի զարգացումը: Յերեխայի առաջին գործողությունների իմպուլսիվ (մղիչ) աֆֆեկտային բնույթը: Կամֆի առաջին գործողությունները: Վարքի տարրական կա-նոնները գիտակցելը և կամֆի հետագա զարգացումը: Կամֆի զարգացումը յերեխաների կռիկիով—կազմակերպված գործու-նեցության սրտցնում (խաղեր, սպորտ, դասարանական և ար-տադասարանական զբաղմունքներ): Կամֆի դաստիարակումը: Յշխարհայացքի նշանակութունը կամֆի գործունեցության բար-ձրագույն ձևերի զարգացման մեջ: Կամֆի դաստիարակու-թյունը:

Բ Ա ժ ի Ն V

ԱՆՀԱՏԻ ԻՆԴԻՎԻԴՈՒԱԼ-ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՍԱՀԱՏԿՈՒ-ԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Գլուխ 17-րդ. Պահանջներ յեվ հետաքրքրություններ (ինքնիշխան) — 2 ժամ

Մարքսիզմ-լենինիզմի հիմնադիրները մարդու պահանջ-ների հասարակական-պատմական զարգացման մասին: Կարիք-ների տարբեր տեսակները: Կարիքների բուրժուական թեորիա-ների քննադատությունը (Ֆրեյդ, Կրապարկ, Լեվին):

Կարիքներ և հետաքրքրություններ: Հետաքրքրության հասկացողությունը: Հետաքրքրությունը և իմացիաներ: Գիտե-

լիքների նշանակութունը հետաքրքրութունների ծագման և զարգացման համար: Դաստիարակության գերը հետաքրքրութունների ձևակերպման համար:

Յերեխայի հետաքրքրութունների զարգացումը ուսուցման և դաստիարակման պրոցեսում: Նոր հետաքրքրութունների ստեղծվելը ուսուցման ընթացքում: Մեր յերեխաների կոնկրետ հետաքրքրութունները: Հետաքրքրութունների վորակական փոփոխութունը հոգեկանի զարգացման պրոցեսում:

Գլուխ 18-րդ. Խառնվածք (սեմպլիֆայնեդ)—2 ժամ

Խառնվածքի սահմանումը, նրա հիմնական տիպերը: Պավլովի ուսմունքը նյարդային գործունեության տիպերի մասին և նրա նշանակութունը հոգեբանության համար: Խառնվածքի փոփոխականութունը: Խառնվածքի մասին յեղած բուժական թերիաների քննադատութունը: Խառնվածքի զարգացումը: Մանկական խառնվածք: Մանկական խառնվածքի հաշվառման անհրաժեշտութունը մանկավարժական պրակտիկայում:

Գլուխ 19-րդ. Բնավորություն—4 ժամ

Բնավորության սահմանումը: Աշխարհայացքի և բարոյական դրույթների վորոշիչ գերը բնավորության զարգացման մեջ: Հասարակական պրակտիկան և բնավորության դաստիարակութունը: Կամքի նշանակութունը բնավորության զարգացման մեջ: Հետաքրքրութունների գերը բնավորության դաստիարակման մեջ: Բնավորության մարրեր տեսակները: Բնավորության ուսումնասիրության մեթոդները: Բնութագրերի կադմելը: Բնավորության ի ծնե և անփոփոխ լինելու ուսակցիոն, իդեալիստական կեղծ ուսմունքի մերկացումը: Մարդկանց վերակառուցելու սոցիալիստական պրակտիկան: Յերեխաների բնավորության զարգացումը ուսուցման և դաստիարակման պրոցեսում: Մանկավարժի ապագա գերն այդ պրոցեսի մեջ: Անհատական որիտակի նշանակութունը բնավորությունը դանտարակելու:

Գլուխ 20-րդ. Ընդունակություններ յեմ բնորոշալիություն 2 ժամ

Մարքսիզմ-լենինիզմի հիմնադիրները մարդու ընդունակութունների մասին: Աշխատանքի հասարակական բաժանումը և ընդունակութունների զարգացումը:

Ընդունակութունների տեսակները (տեխնիկական, գրական, յերաժշտական, գեղարվեստական և այլն):

Մանկաբանական հակագիտական խեղաթյուրումների քննադատութունը շնորհալիության խնդրում:

Ընդունակութունների դաստիարակութունը: Շնորհալի պատանիների զարգացումը ԽՍՀՄ-ում:

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ*)

Հոգեբանության լիակատար կուրսի ինքնուրույն ուսումնասիրությունը բավականի համառ աշխատանք է սլահանջում, դրա հիմնական պահանջն այն է, վոր չկան համապատասխան լիակատար դասագրքեր):

Այժմ մենք ի վիճակի չենք մեր ուսանողներին առաջարկելու այնպիսի մի դասագիրք, վորտեղ լիակատար ու սպառիչ կերպով տրված լինի խորհրդային հոգեբանության ամբողջ դասընթացը: Հրապարակում չեղած դասագրքերը չափազանց միակողմանի չեն և իրենց վրա մեծ չափով կրում են մանկաբանական կեղծ գիտության ազդեցությունը: Հատկապես մեծ ազդեցությունը պետք է ուզադործել կռնիլովի հոգեբանության ձեռնարկը: Յեղած դասագրքերից ամենահաջողը պետք է համարել Ռուբինշտեյնի «Հոգեբանության հիմունքները» գիրքը, վորը նույնպես ազատ չէ իդեալիստական-ազնոստիկական բնույթի սխալներից: Բացի դրանից Ռուբինշտեյնի վերոհիշյալ գիրքը վաղուց է սպառված, և չենք խոսում այն մասին, վոր հեղինակն իր աշխատությունը գրել է ասպիրանտների համար և այն ևլ բարդ, հաճախ վերամշակված ու դժվարահասկանալի վոճով:

Ընկ. Մկրտիչ Մաղմանյանի կազմած «Հոգեբանություն—նյութեր հոգեբանություն ուսումնասիրողների համար» աշխատասիրությունն անշուշտ ուսանողներին բավականաչափ կողմնի նյութի մշակման համար վորոշ հիմունքներ տալու տե-

*) Ընկ. Մ. Մաղմանյանի կազմած այս «Մեթոդական ցուցմունքներ»-ն ուղարկվում է հեռակալողներին հոգեբանության առարկայի ինքնուրույն ուսումնասիրությունը հեշտացնելու համար:

սակետից: Բայց, իհարկե, չպետք է կարծել, վոր դրանով հոգեբանության կուրսն սպառվում է: Ուսանողն անպայման պետք է մշակի այս ծրագրի «Մեթոդական ցուցմունքներ»-ում յուրաքանչյուր գլխի համար նշված գրականությունը:

Գրականության մաքսիմումը մշակելը պարտադիր չէ, այդպիսին տրված է ավելի խորանալ ցանկացողներին ոժանդակելու համար: Հարկ չեղած դեպքում նշվում է նաև գրավոր աշխատանքների թեման: Ուսանողը գրավոր աշխատանք պետք է ներկայացնի նշված թեմաներից մեկի շուրջը՝ ըստ իր ընտրության: «Գրավոր աշխատանք» պատրաստելիս հնարավոր չէ դնոճին չափ պետք է ինքնուրույն լինել, նախորդ մշակելով այդ գլխի համար նշված միևմում և մաքսիմում գրականությունը: Յեթե ուսանողը վորպես գրավոր աշխատանք վերցնում է հոգեբանության գլխավոր հարցերին վերաբերող թեմա, ապա լավ կլինի, յեթ իր տված բնորոշումները հաստատի իր սուսցնական փորձի ընթացքում ձեռք բերած գիտողություններով:

ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ I ԳԼՈՒ ՄԾԱԿՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հոգեբանության առարկան, նրա մեթոդները յեվ խնդիրները

Ուսանողը պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնի առաջին բաժնի մշակման վրա, վորի ընթացքում նա մի կողմից կստանա հոգեբանության առարկան հասկանալու համար սպասմական համապատասխան նյութ, մյուս կողմից ևլ հոգեբանության նյութի հիման վրա, կստանա տարրական ծանոթություն դիալեկտիկական մատերիալիզմի հիմունքների մասին: Այս բանը հնարավորություն կտա ուսանողին ձգգրիտ կերպով ընթանալու ու հասկանալու հոգեկան սրոցիտների ելությունը:

Խորհրդային հոգեբանությունը պետք է հակադրվի բոլոր միջամարքայան և ժամանակակից բուրժուական հոգեբանական ուղղություններին: Ուսանողը պետք է հասկանա, վոր միայն դիալեկտիկական մատերիալիզմի հիմունքներով լուսաբանվող հոգեբանությունն է հնարավոր դարձնում հոգեկան-գիտակցա-

կան յերկուշխներ ճիշտ ուսումնասիրությունը: Մարքսիզմի հոգին,—ստույն էր Լենինը,—հանդիսանում է մատերիալիստական դիալեկտիկան: Ահա թե ինչու, ինչպես խորհրդային հոգեբանությունը, այնպես էլ մյուս պիտություններն իրենց ասպարեզներում պետք է հոնկրեա կերպով կիրառեն դիալեկտիկական մատերիալիզմի հիմունքները:

Այսպիսով, ուսանողը նախքան հոգեբանության կոնկրետ կուրսին անցնելը, պարտադիր կերպով պետք է ծանոթանա դիալեկտիկական և պատմական մատերիալիզմի հիմունքների հետ: Հոգեբանության վերջ հարցերն անմիջապես վերաբերում են նաև փրկիստիայությանը:

Ուսանողն առանց հասկանալու արտացոլման լենինյան տեսության էությունը, սոխիտ-ֆիզիկական պրոբլեմայի մարքսիստական-մոնիստական լուծումը, հնարավորություն չի ունենա մշակելու և հասկանալու հոգեբանության վրդ կուրսը:

Հոգեկանի և ֆիզիկականի փոխհարաբերության խնդիրը պարզաբանելու համար ուսանողը պետք է առաջնորդվի ընկեր Լենինի այն ցուցումով, ըստ վերի հոգե-ֆիզիկական պրոբլեման ունի յերկու (իմացարանական և հոգեբանական) կողմեր: Իրանից հետո արտացոլման մարքս-լենինյան տեսության տեսանկյան տակ պետք է առաջ ընդթուական-իդեալիստական և մեխանիստական տեսությունների (հոգե-ֆիզիկական զուգահեռականության և հոգե-ֆիզիկական փոխազդեցության) քննադատությունը, անշուշտ այդ տեսություններին հակադրելով դիալեկտիկո-մատերիալիստական, մոնիստական հասկացությունները (Լենին, «Մատերիալիզմ և եմպիրիոկրիտիցիզմ» էջ 107—108): Բուրժուական տեսությունների քննադատության հետ միասին պետք է քննադատել նաև խորհրդային մի շարք հեղինակներին (Բլոնսկի, Վիգոտսկի, Կոռնիլով) հակամարքսիստական, կեղծ դիալեկտիկական, մանկաբանական դրույթներն այս հարցերում:

Թեմայի այս մասի մշակումով ուսանողները պետք է կարողանան պարզ պատկերացնել հետեվյալ խնդիրները.

1. Դիալեկտիկական մատերիալիզմի ուսմանը հոգու մասին: Հոգին բարդ կազմակերպված մատերիալի հատկությունն

է, վորը մարդու գլխային-ալրակտիկ գործունեյության միջոցով արտացոլում է իրականությունը:

2. Միայն դիալեկտիկական մատերիալիզմն է, վոր տալիս է հնարավորություն ճիշտ, գիտականորեն լուծելու հոգու և մարմնի փոխհարաբերության դարավոր պրոբլեմը:

3. Հոգե-ֆիզիկական զուգահեռականության և հոգե-ֆիզիկական փոխազդեցության տեսությունները հիմնվում են կեղծ հիմունքների՝ իդեալիզմի և մեխանիցիզմի վրա: Վերջին հաշվով այդ զուգակիսական տեսությունների ներկայացուցիչները հոգին և մարմինն անջատում են իրարից և նրանց դիտում են իրեն իրարից տարբեր յերկուշխներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՆՍՈՒՄԸ

1. ՄԱՐՔՍ—Բաղաճառնախոսության բնագաղափարային շուրջը (առաջաբանը և նախաբանը):
2. ԵՆԳԵԼՍ—Լյուդվիկ Ֆեյերբախ (յերկրորդ գլուխ):
3. ԼԵՆԻՆ—Մատերիալիզմ և եմպիրիոկրիտիցիզմ (էջ 47):
4. Լ. ԲԵՐԻՍ—Անդրեկովիստի բուլշևիկյան կազմակերպությունների պատմության հարցի շուրջը (էջ 100—102):
5. Համկ(ը)ի պատմության համառոտ դասընթաց:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՔՍԻՄՈՒՄ

1. ԼԵՆԻՆ—Մատերիալիզմ և եմպիրիոկրիտիցիզմ (էջ 108—117):
2. «ՄԱՐՔՍԸ և ԵՆԳԵԼՍԸ արվեստի մասին» (ժողովածու):
3. ЛЕНИН.—Философские тетради (стр. 321):
4. ԿՈՐՆԻԼՈՎ—«Հոգեբանության ձեռնարկ»:
Հոգեբանության մեթոդների և գործնական խնդիրներ մասին ուսանողներին ամառային սեփաների ժամանակ կլան լրացուցիչ դասախոսություն: Գրավոր աշխատանքի թեման «Հոգեբանության առարկան»:

ՅՈՒՅՄՈՒՆԻՔՆԵՐ II ԳԼԽԻ ՄՇԱԿՍԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մարդու նազեկան գործունեյության անասուն-Փիզիկո-լոգիական նիմունքներ

Այս բաժինը յուրացնել հնարավոր է միայն այն դեպքում, յիրը ուսանողները կրկնում են անատոմիայի և ֆիզիոլոգիայի

Հոգու զարգացումը յեվ մարդու գիտակցության ծագումը

Այս թեմայի հիմնական նպատակն է ցույց տալ, Վոր մարդու գիտակցությունը պսիխիկայի ամենաբարձր աստիճանն է և հանգիստանում է հասարակական-արտադրական հարաբերությունների արդյունք, Վոր մարդու պսիխիկան պատմական յե-րեվույթ է:

Այս բաժինը մշակելիս, ամենից առաջ, պետք է հասկա-նալ այն հանգամանքը, Վոր հոգեկան հատկությունները հա-տուկ են Վոչ միայն մարդուն, այլև կենդանիներին:

Ձևակերպելով մարդու գիտակցությունը կենդանիների պսիխիկային, միաժամանակ չի կարելի հավասարության նշան դնել նրանց միջև: Յիթե կենդանու խելքի հիմքում ընկած են դուռ ըրողովական յերեվույթները, Վորոնք և պայմանավո-րում են այդ խելքի զարգացման աստիճանը, ապա մարդու գի-տակցությունը սոցիալական է: Գիտակցությունը կարող եր ա-ռաջանալ միայն մարդկային հասարակության մեջ, աշ-խատանքի շնորհիվ և աշխատանքի հետեվանքով: Եթե գիտակ-ցությունը, դա իմ հարաբերությունն է իմ միջավայրի հետ: Այդ է պատճառը, Վոր մարդկային պսիխիկայի բոլոր հատկու-թյունները, չնչին բացառությամբ (յերազ, հիպնոզ և այլն), գի-տակցված են և յենթակա յեն հասարակական-պատմական ու-րենքներին: Մարդու գիտակցությունը նրա կեցության, ոեալ կյանքի արտացոլումն է:

Հոգեբանության այն դպրոցը, Վորն աշխատում է մարդուն գիտել վերացականորեն, «առհասարակ», սոցիալական կոնկրետ միջավայրից, դասակարգային հարաբերություններից դուրս, — գիտական համարվել չի կարող:

Այս բաժնի մշակումով ուսանողները պետք է յուրացնեն հետեվյալները.

1. Գիտակցությունը՝ հասարակական հարաբերությունների առանձնահատուկ արդյունքն է և դրա համար ել նա հատուկ է միայն մարդուն:

միջնակարգ դպրոցում դասավանդվող կուրսի այն մասը, Վոր վերաբերում է ներվային համակարգությանը և ներքին սեկ-րեցիայի (ներթորման) գեղձերին: Իբրեւ մարդական գիտելիք-ներ պարունակող ձեռնարկ կարելի յե ուղղել կարանովի «Անատոմիա և ֆիզիոլոգիա» դասագրքից:

Ուսանողը վերահիշյալ նյութը մշակելիս պետք է աշխատի շատ չտարածվել, այլ ամուր և հաստատ կերպով յուրացնել ներ-վային համակարգությանը վերաբերող հիմնական փաստերը, Վորից հետո միայն նա հնարավորություն կունենա յուրացնե-լու «Մարդու հոգեկան գործունեյության անատոմիա-ֆիզիոլոգիա-կան հիմունքները» բաժինը:

Այս գլուխը պետք է մասնատել հետեվյալ բաժիններով՝

1. Գաղափար ներվային համակարգության և նրա ֆունկ-ցիաների մասին.
2. Ռեցեպտորներ և եֆֆեկտուրներ.
3. Ներվային գրգիռի եյությունը.
4. Գլխուղեղի կիսագնդերի կեղևվային շերտի, ուղեղիկի, յերկայնաձիգ ուղեղի և վոլնուղեղի ֆունկցիաները.
5. Պավլովի ուսմունքը պայմանական ռեֆլեքսների մասին:
6. Գաղափար վեգետատիվ ներվային համակարգության մասին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՄՈՒՄ

1. ԿՈՌՆԻԼՈՎ.— Հոգեբանության ձեռնարկ:
2. ԿԱԲԱՆՈՎ.— Մարդու անատոմիան և ֆիզիոլոգիան:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՔՍԻՄՈՒՄ

1. Павлов—Двадцатилетний опыт.
 2. Фролов—Академик Павлов и его учение.
- Յիթե հնարավոր լինի ձեռք բերել կարելի յե ողորդո-ծել նաև Դ. Դզգլյանի կազմած ֆիզիոլոգիայի առաջադրու-թյունը:
- Իրավոր աշխատանք այս գլխի համար հնարավոր է զբե-լ այն գեղքում միայն, յերբ ուսանողն իրեն պարտա-տրված է զգում ֆիզիոլոգիայից և անատոմիայից:

2. «Իրեն՝ մարդուն ստեղծեց աշխատանքը» (Ենդելս): Մարդկանց կոնկրետ նյութական և հասարակական պրակտիկայից կտրված գիտակցություն վերագրելու հասկացությունը վերացական է և անհեթեթ: Դասակարգային հասարակության մեջ գիտակցությունն էլ դասակարգային է և իրենից ներկայացնում է տիրող հասարակական հարաբերությունների արտացոլումը:

3. Գիտակցությունը առաջանալով աշխատանքից, սկզբնական շրջանումն է, վոր անմիջականորեն արտացոլել է աշխատանքային փոխհարաբերությունները, հասարակական զարգացման, նրա բարգաժան և նոր կատեգորիաների առաջացման հետեվանքով (պետություն, ղանադան իդեոլոգիաներ և այլն) կյանք հասկացությունն ավելի յեվս բարդանում է և գիտակցության պայմանավորվածությունը նյութական արտադրությունով, գտնում է վոչ անմիջական, այլ առաջացող այդ աստիճանավորվածության միջոցով:

4. Յերբեք չպետք է մոռանալ, վոր «Գիտակցությունը վոչ միայն արտացոլում է կեցությունը, այլ և տկտիվ կերպով բուսեղծում է նրան» (Էենին): Գիտակցությունն առաջանալով աշխատանքից, մարդկային աշխատանքը զարձանում է ծրագրված, նպատակահարմար, հեղափոխականացնում է մարդու պրակտիկան:

Ուստի ողը միաժամանակ պետք է հասկանա, վոր ամեն մի գիտակցություն հեղափոխական չէ, կա գիտակցություն, վորն աշխատում է բոլոր միջոցներով ժամանակավորապես ղանդաղեցնել պատմության ընթացքը, ուսկցիոն դեր է խաղում հասարակական զարգացման համար: Ինչպես նաև կա առաջավոր գիտակցություն, վորը պատմականորեն առաջադեմ է, աճող, զարգացող: Պարզ է, վոր այժմ միակ առաջավոր գիտակցությունը, դա բանվոր դասակարգի, նրա կուսակցության գիտակցությունն է՝ մարքսիզմ-լենինիզմը:

5. Բուրժուական գիտակցությունը և նրան հետեվող մի քանի խորհրդային հեղինակների (Բլոնսկի, Կոռնիլով և այլն) գիտակցությունը մարդկային հասարակական գործունեությունը կտրուկ է նյութական հիմքից և չի տեսնում կենդանիների ու մարդկանց հոգեկան յերեվույթների վորակական տարբերու-

թյունները: Այս տեսակետը ֆուսակար է, վորովհետև թագ-ցընում է մարդու պոխիկայի սոցիալ-դասակարգային էյու-թյունը:

6. Գիտակցությունը, մարդու պոխիկան պատմական «կատեգորիա» չէ և փոխվում է հասարակական ձեվի և դասակարգային փոխհարաբերությունների (դասակարգային հասարակության մեջ) փոփոխման հետ միասին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. МАРКС и ЭНГЕЛЬС—Немецкая идеология, стр. 10—11, 15—17, 20—21.
2. «ՄԱՐԿՍԸ և ԵՆԳԵԼՍԸ արվեստի մասին» (Ժողովածու):
3. ԵՆԳԵԼՍ—«Բնության դիալեկտիկա», «Աշխատանքի մասնակցությունը» հոգվածը:
4. Ընկ. ՍՍԱԼԻՆԻ ղեկուցումը՝ կուսակցության 17-րդ համա-գումարում:
5. Համ Կ(բ)Կ պատմության համառոտ ղապընթաց, ղուլս 4-րդ, ղսոփին 2-րդ—«Դիալեկտիկայի և պատմական մատե-րիալիզմի մասին»:

Այս թեմայից գրավոր աշխատանք ուղարկել այն ղեպ-քում, յերբ ուսանողն արդեն մշակել է բավականաչափ գրակա-նություն տվյալ հարցերի շուրջը:

ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ IV ԳԼԽԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ուսմունք հոգեկան ճունկցիաների մասին

Անցածի յուրացումից հետո, ուսանողների համար ավելի հասկանալի կլինի հոգեբանության առարկայի էյությունը: Հո-գեբանությունը սոցիալական գիտություն է և վոչ թե սոցիալ-բիոլոգիական, ինչպես ուզում էյին ցույց տալ վորոշ ուսկցիոն տեսաբաններ: Հոգեբանությունն իբրև գիտություն գործ ունի հոգեկան որինաչափությունների (կամքի, մտածության, խոսքի, լերեվակայության և այլնի) հետ, վորոնք իրենց հեր-թին պայմանավորված են սոցիալական որենքներով:

Բնորոշելով մարդու հոգեկան ելությունն իբրեւ սոցիալական հատկութիւն, յերեք չափեր ե մոռանալ նրա նյութական հիմունքները, ընկ. Լենինը դեռ 1894 թվին գրած «Ի՞նչ են ժողովրդի բարեկամները» աշխատութեան մեջ ընդգծում ե հոգեկան յերեքութիւնների նյութական սուբստրատի—ներվային համակարգութեան ուսումնասիրութեան խիստ կարեւոր նշանակութիւնը գիտական հոգեբանի համար: Խոսելով գուտ մտահայեցողական մեթոդով առաջնորդող ե իսկական ուսումնասիրութիւնները դանազան վերացական ընդհանրացումներով փոխարինող մետաֆիզիկ հոգեբանի մասին, ընկ. Լենինը հակադրում ե այդ «հետազոտողին» իսկական գիտական հոգեբանին, վորը, «նա՛ այդ գիտական հոգեբանը, զեն նետեց փիլիսոփայական տեսութիւնները հոգու մասին ե ուղղակի ձեռնարկեց հոգեկան յերեքութիւնների նյութական սուբստրատի—ներվային պրոցեսների ուսումնասիրմանը...» (Լենին, Յերկեր, 1-ին հատոր, էջ 64. ռուս. հրատ.):

Հոգեկան պրոցեսների ուսումնասիրութիւնը լրիւ կլինի միայն այն դեպքում, յերեք ծանոթանաք նրա հատկութիւնների հետ: Մարդու գիտակցութիւնը, դա անբաժանելի մի միասնութիւն ե բազմաթիւ մասերի ֆունկցիաների, այդ միասնութիւնն արտահայտում ե առանձին ֆունկցիաների գործունեութեան միջոցով, իսկ յուրաքանչյուր ֆունկցիա իր գործունեութեամբ անկախ չե, այլ գործում ե մյուսների հետ համերաշխ կերպով: Փունկցիաների ուսումնասիրութիւնը մենք սկսում ենք ամենապարզից՝ զգայնութիւնից, վորովհետեւ ուսումնասիրութեան համար նպատակահարմար ձեւը պարզից սկսելն ե:

Ա. Զգայնություն

Զգայնութեան ֆունկցիան մշակելիս, ամենից առաջ, ուսանողը պետք ե յուրացնի հետեւյալները.

1. Մեզնից անկախ ե մեզնից դուրս գոյութիւն ունի որչեկտիւ աշխարհ: Այդ որչեկտիւ աշխարհի իրերն ու առարկաները ազդում են մեր զգայարանների վրա: Այդ ազդեցութիւնը պատիւ չե, այլ ակտիւ ե, վորովհետեւ մարդու ե բնութեան մեջ կա փոխազդեցութիւն: Մարդու ճանաչողութիւնը

«զգայական պրակտիկ գործունեութեան» հետեւանք ե: Ընկեր Լենինը զգայնութիւնը բնորոշում ե իբրեւ «արտաքին աշխարհի որբաղներ», իբրեւ «մատերիայի ազդեցութեան հետեւանք մեր զգայարանների վրա», իբրեւ «որչեկտիւ աշխարհի սուբյեկտիւ որբաղ»: Զգայնութեան շնորհիւ ե, վոր մենք ճանաչում ենք առարկաների վորոշ հատկանիշները (գույն, համ, հոտ, կոշտութիւն ե այլն):

Մարդու զգայնութիւնը վորակապես տարբերվում ե կենդանիների զգայնութիւնից: «Հինգ զգայարանների կառուցվելը—դա համաշխարհային պատմութեան հետեւանք ե» (Մարքս):

Զգայնութիւնների ելութիւնը հասկանալուց հետո, ուսանողը պետք ե պարզի նրանց նշանակութիւնը:

«Այլ կերպ, քան զգայնութիւնների միջոցով, մենք առարկաների ե վոչ մի ձեւի մասին, շարժման ե վոչ մի ձեւի մասին վոչինչ իմանալ չենք կարող», «Բոլոր գիտութիւնները վորձից են, զգայնութիւններից, ընկալութիւններից», «Մեր գիտութիւնների միակ աղբյուրը զգայնութիւններն են» (Լենին):

Ուսանողի համար պետք ե պարզ լինի, վոր վոչ թե զգայնութիւնն ե պոյմանալորում որչեկտիւ իրականութիւնը, այլ այն, վոր «զգայնութիւնները մարմինների արդյունք են, աշխարհի պատկերներն են» (Լենին):

Փիլիսոփայական այս հիմնական հարցի պարզաբանումից հետո, հեռակայողը պետք ե ծանոթանա արտաքին աշխարհից յեկող ազդակների հետ: Այդ ազդակները յերկուսն են՝ ազդակներ—վորոնք ազդում են որդանիւմի վողջ պերիֆերիայի վրա (մեխանիկական, ջերմային, էլեկտրական ե ցալ առաջացնող քիմիական) ե ազդեցիկ ազդեցութիւն ունեցող (ձայնային ալիքները, լուսի հառազայթները ե այլն):

Այս քոլորից հետո ուսանողը պետք ե ծանոթանա զգայնութիւնների դատակարգման հետ: Զգայնութիւնները յերկու հիմնական խմբի յեն բաժանվում արտաքին (տեսողական, լսողական, շոշափելիք, հոտոտելիք, ճաշակելիք) ե ներքին (որդանական ե մկանաշարժողական): Ուսանողը դադարեալ ե կազմում նայել զգայնութեան վորակի ե ինտենսիվութիւն հասկացողու-

թյան մասին, ինչպես նաև ծանոթանում ե վերքերի և ֆեխ-
ների որեւէքի հետ՝ զգայնության ներքին և վերին շեմքերի
մասին:

Դրանից հետո պետք ե ձեռնարկել զգայնության տեսակ-
ներից ամեն մեկի ուսումնասիրությանը, ոգտագործելով Մ. Մազ-
մանյանի և Կոռնիլովի հոգեբանության գրքերը, ինչպես և հա-
յերեն լեզվով յեղած Ֆիզիոլոգիայի դասագրքերը:

Պետք ե ծանոթանալ նաև զգայնությունների զարգացման
թեմայի հետ, վորի մշակումից հետո պետք ե կարողանալ պա-
տասխանել հետեւյալ հարցերին՝

1. Զգայնություն հասկացողությունը լենինյան արտա-
ցուման թեորիայի լույսի տակ:

2. Զգայնությունն իբրեւ իմացության աղբյուր: Զգայնու-
թյան իրեալիստեական և մատերիալիստեական հասկացողու-
թյունը:

3. Զգայնության ստորաբաժանումները: Զգայնության հիմ-
նական հատկությունները:

4. Զգայնության ամեն մի տեսակի հատկությունը ե ֆի-
զիոլոգիական հիմունքները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ԵՆԳԵԼՍ—«Բնության դիալեկտիկա», «Դիալեկտիկաներ»
գլխի «Իմացություն» հատվածը:

2. ԼԵՆԻՆ—«Մատերիալիզմ ե եմպիրիոկրիտիցիզմ», եջ՝ 35—54:
» Հատոր 13-րդ (հայ. հրատ.), եջ՝ 140—143:

3. ԿՈՌՆԻԼՈՎ.—«Հոգեբանության ձեռնարկ»:
Ինչպես նաև անատոմիայի ե ֆիզիոլոգիայի վերաբերյալ
դասագրքեր:

Բ. ԸՄԲԻՆՈՒՄ

Ամենից առաջ պետք ե պարզել ըմբռնման եյությունը:

Յեթե զգայնությունը տալիս ե գաղափար իրերի՝ ե առար-
կաների առանձին հատկանիշների մասին, ըմբռնումը հնարա-
վորություն ե տալիս ճանաչելու ամբողջական առարկան իր բո-
լոր հատկանիշներով, այսինքն տվյալ առարկայի մասին ստա-

նալ ճիշտ, լիակատար գաղափար՝ դրա համար ել Ենգելսը խոսուր
ե «Իրերի ե նրանց կերպարանավորումների մասին մարդկային
գլխում»,—մեր գիտակցության, մտածության մեջ):

Միաժամանակ պետք ե ընդգծել ե այն, վոր ըմբռնման
պրոցեսը պասսիվ, միակողմանի պրոցես չե: Մարդը ճանաչում ե
իրականությունը բազմակողմանի, իրերի ե առարկաների մասին
ունեցած իր հասկացողությունները ճշտում ե միայն պրակտի-
կայի ընթացքում: Ինքը՝ ըմբռնումը, մեկուսացած ֆունկցիա չե:
«Մարդու աչքի հատուկ կառուցվածքը մարդկային ճանաչողու-
թյան բացարձակ սահմանումը չի հանդիսանում, մեր տեսողու-
թյանը միանում են վոչ միայն այլ զգայնություններ, այլև մեր
մտածության գործունեյությունը» (Ենգելս):

Պետք ե ընդգծել ե այն, վոր մարդը վոչ թե սոսկականո-
րեն ըմբռնում ե առանձին-առանձին առարկաները, այլև վորո-
շում ե այդ առարկաների տեղն ու կապակցությունը տիեզեր-
քի մյուս յերևույթների մեջ: Միաժամանակ ե մարդու ըմբռ-
նողությունը նպատակահարմար ե, այսինքն մարդն իր համար
պարզում ե առարկայի նշանակությունը, նրա ոգտակար կամ
ֆնասակար կողմերը:

Վերոհիշյալի յուրացումից հետո պետք ե ծանոթանալ ըմ-
բռնման առանձնահատկությունների ե նրա ախտաբանության
հետ, վորից ե հանել համապատասխան մանկավարժական յեղ-
րակացություններ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ԼԵՆԻՆ—«Մատերիալիզմ ե եմպիրիոկրիտիցիզմ», եջ՝ 74:

ԼԵՆԻՆ—Հատոր 13-րդ, եջ՝ 89—92, 113—127:

2. ԿՈՌՆԻԼՈՎ.—«Հոգեբանության ձեռնարկ»:

Դրավոր աշխատանքի թեման պետք ե լինի «Լավ ըմբռ-
նելու որեւէքները»:

Գ. ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Այս թեման մշակելիս պետք ե առաջնորդվել պրոֆեսոր
Դորբինինի կողմից առաջարկված հետեւյալ պլանով*):

*) Պլանը արվում ե չնչին փոփոխություններով:

1. Ուշադրութեան հասկացողութեան բնորոշումը.
 2. Ուշադրութեան իդեալիստական և մատերիալիստական հասկացողութեանները և նրանց քննադատութեանը.
 3. Ուշադրութեան ֆիզիոլոգիական տեսութեանները և նրանց քննադատութեանը.
 4. Ուշադրութեան առաջացնող և այն պահող պատճառները.
 5. Կամավոր և ակամա ուշադրութեան, ուշադրութեան կախ-վածութեանը հետաքրքրութեանից և կամքից: Անցումը կա-մավոր ուշադրութեանից դեպի ակաման.
 6. Ուշադրութեան կայունութեանը և նրա տատանումները.
 7. Ուշադրութեան կենտրոնանալը և ցրվելը.
 8. Ուշադրութեան ծալալը: Ուշադրութեան տիպերը.
 9. Ուշադրութեան բաշխումն ու փոխանցումը.
 10. Ուշադրութեան դերը մանկավարժության պրոցեսում:
- Ուշադրութեան զառախարակումը:

Ուշադրութեանը պետք է բնորոշել իբրև մեր հոգեկան գործողութեանների կենտրոնացում և վորոշակիութիւն: Պետք է պարզել նրա դերն այն դեպքում, յերբ հարկավոր է մեր ու-ժերն ու կարողութեանները կոնցենտրացիայի յենթարկել վո-րոշ ուղղութեամբ: Ուշադրութեան միջոցով մենք հնարավորու-թեան ունենք բազմաթիվ գործողութեաններից ընտրել մի քա-նիստը, վերադադրել ավելի պարզ և լրիվ ճանաչելնք իրականու-թեան այս կամ այն կողմը: Ուշադրութեանն հանդիսանում է մեր հոգեկան հատկութեանների կազմակերպ լածութեանը:

Բոլորովին սխալ են այն գիտնականները, վորոնք մարդուն վեր են ածում պատիվ մի մեքենայի, զրկելով նրան ուշադրու-թեան ունակութեանից:

Մեխանիստական տեսութեանը բոլորովին անտես է առ-նում ուշադրութեանը և առհասարակ մարդկային գործունեյութեան ամեն մի ակտիվութեան:

Իդեալիստներն ընդհակառակը, ուշադրութեանը համարում են ինչ վոր մի գերբնական, վոչնչով չպայմանավորվող կենսութ:

Մարքսիզմը հերքում է ուշադրութեան և՛ մեխանիստական, և՛ իդեալիստական տեսութեանները: Մարքսիզմը մարդկա-յին ակտիվութեանը պայմանավորում է հետեյալով՝

1. Ակտիվութեան կախվածութեանն անհատի սպառնա-կան կարիքներից, «նրա անհետեւողա կանութեանը (հին մատե-րիալիզմի)՝ վոչ թե կայանում էր նրա նում, վոր նա ընդունում էր հարկադրական ուժերի գոյութեանը, այլ նրանում, վոր նա միայն կանգնեց նրանց վրա, չձգտելով թափանցել հեռուն, հասնել մինչև այդ ուժերը ստեղծող պատճառները» (Մարքս):

2. Զարգացման և ակտիվութեան ներքին պատճառները (Լենին, հատոր 13, էջ՝ 419—421): Հակադրութեանների միաս-նութեանը և պայքարը:

Ուշադրութեան առաջացնող և այն պահող պատճառներից հատկապես պետք է հիշել հետեյալները.

1. Սրտաքին ազդակների ինտենսիվութեանը (ուժը), ծալալը և տեվորութեանը.

2. Հատուկ նշանակութեան ունի յերեացող առարկայի ընդհատականութեանը, մշտական զրգիւնները հետզհետե կղաղա-րեն մեղ վրա ազդեցութեան թողնելուց.

3. Առողջ նշանակութեան ունի նաև մեր հոգեկան վիճակը՝ ուշադրութեան ժամանակ.

4. Կարևոր նշանակութեան ունի նաև անյայտի փորձը, գիտելիքները և այլն:

5. Սովորութեանը հեղտացնում են ուշադրութեան դերը:

Լավ կլինի, յեթե՝ զրավոր աշխատանքը՝ «Ուշադրութեան զարգացումը յերեխաների մոտ»՝ լրացվի ուսուցչի անձնական փորձից վերցրած կոնկրետ նյութերով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կ Ո Ռ Ն Ի Լ ՈՎ — «Հոգեբանութեան ձեռնարկ»:

ԳՐԱՎՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԹԵՄԱ

1. Ուշադրութեան տիպերը, կոնկրետ վորեւ դասաբանում

2. Դասի կազմակերպումը և ուշադրութեանը:

Դ. ՀԻՇՈՂՈՒՅԵՐԸ

Ուսանողն ամենից առաջ պետք է տարբերի մտապատկեր-ները՝ ըմբռնումներից և գգայնութեաններից (ըմբռնումը և ըզ-գայնութեանը հետեանք են առկա անմիջականորեն ազդող առար-կաների, իսկ մտապատկերները նախկին փորձում յեղած առար-կաների պատկերների վերարտադրումն են): Զգայնական մտա-

պատկերները «մեզանից գուրա գտնվող իրականության պատկերներն են» (Ենգելս): Պետք է ընդգծել նաև զգայնությունների և մտապատկերների մյուս տարբերությունները (մտապատկերների ավելի քիչ ցայտունությունը, ավելի քիչ պարզությունները, համեմատաբար ավելի աղքատությունը ըմբռնումների նկատմամբ):

Միաժամանակ պետք է նշել, վոր մտապատկերների և ըմբռնումների այդ տարբերությունները կամայական են և պայմանավորված են նրանով, վոր մտապատկերների դեպքում բացակայում է անմիջապես ազդող առարկան, վոր մտապատկերները միայն ռեալ առարկաների վերաբերյալ ավելի քիչ պարզություն են՝ այդ առարկաների բացակայության ժամանակ:

Հիշողության տեսությունները քննարկելիս հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել հիշողության գոգորդումների և սարուկաուր տեսությունների վրա: Պետք է համոզվել, վոր հիշողությունն առանձին տպավորությունների (ըմբռնումների) մեխանիկական շարանը չէ, ինչպես ուղղում են ցույց տալ. գոգորդման տեսության ներկայացուցիչները: Հիշողությունը տրամաբանական ընդհանրացումների բարդ պրոցես է՝ յենթակա անհատի ակտիվությանը:

Միաժամանակ պետք է լուսաբանել ստրուկտուր տեսություն իդեալիստական ելությունը:

Հիշողության տիպերը մշակելիս պետք է նշել, վոր տիպերի հարցը քաղաքացիական մետաֆիզիկոսներն չեն, վոր պետք է ըմբռնել, վոր «ընդհանրապես» հիշողություն գոյություն չունի, այլ, վոր նա կատարելագործվում է, զարգանում և փոփոխվում է անհատի աճման գոգործությամբ: Հիմնականում՝ հիշողության քաղաքացիական տիպերի շարադրումը չէ, այլ նրա բաղադրիչների զարգացումն ու կատարելագործումը բացատրելն է:

Հիշողության դարգացման խնդիրները քննարկելիս պետք է պարզել հիշողության զարգացման հիմնական ուղին, այն է՝ ահամա հիշողությունից դեպի ծրագրված՝ կամային հիշողության անցնելը, մեխանիկականից՝ տրամաբանականը, պատկերավորից՝ խոսքայինը: Պետք է նաև խիստ քննադատության յենթարկել այն տեսակետը, ըստ վորի տրամաբանական հիշողությունը մինչև 14 տարեկան հասակը բոլորովին բացակայում է: Այդպիսի հասկացողությունը ճիշտ չէ և որպես ակտիվ զարգացում և մեխանիկոսն անգիր անել տալու միանգամայն սխալ մեթոդը:

Միաժամանակ պետք է նշել, վոր յերեխաների մոտ վորոշ տեսակներից անպայման նկատվում է նյութի բառացիորեն կրկնելու, փոխանակ ինքնուրույն ձևակերպում տալու յուրացված նյութին: Ուսուցման ժամանակ պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել անցած նյութը աշակերտների կողմից ինքնուրույն կերպով ձևակերպելու հարցին: Հիշողության վորակական առանձնահատկությունների հարցը պարզելիս, պետք է ընդգծել հիշողության միասնությունն ու փոխադարձ կապը հոգեկան մյուս ֆունկցիաների հետ (ըմբռնում, մտածություն, կամք, ուշադրություն և այլն): Միաժամանակ հիմնական հարցերից մեկը պետք է դառնա հիշողության վորակական փոփոխությունների խնդիրը՝ յերեխայի փորձի կուտակման հետեանքով: Յերեխայի հիշողության առանձնահատկությունները կախված են նրա կյանքի կոնկրետ պայմաններից:

Հիշողություն և ուսուցում գլուխը մշակելիս պետք է ամենից առաջ նշել, վոր ուսուցվող նյութերը միատեսակ կերպով չեն հիշվում, վոր դա կախված է նյութի բովանդակությունից և ամեն մի մասի տեղից ու նշանակությունից: Ուսուցվելիք նյութի քանակի ազդեցությունը նույնպես նշանակություն ունի: Ամբողջովին անգիր անելու առավելությունը, այն դեպքում յերբ գործ ունենք ծավալով փոքր, ձևով ու բովանդակությամբ իրար կապվող ճյուղերի հետ (վոտանավորներ անգիր անելը) և ընդհանրապես, յի՛թե նյութի ծավալը մեծ է, բովանդակությունն էլ բարդ, ապա լավ է մաս առ մաս անգիր անել (որինալ՝ ուտար լեզուների բառեր սովորելը): Լավ կլինի վերապատմել նյութը նախքան ամբողջը յուրացնելը: Նյութի յուրաքանչյուր գլուխն անցնելուց հետո պետք է անպայման վերապատմել, վորն օգտակար է միայն այն դեպքում, յերբ աշակերտը մեքենայաբար չի կրկնում այդ նյութը, զրքի կամ ուսուցչի խոսքերը, այլ կրկնողությունը կրում է ակտիվ և գիտակցական բնույթ: Նյութն անցնելիս հատկապես պետք է կիրառել ցուցադրումը (ցույց տալը): Սովորելու տեմպը՝ (սկզբում դանդաղ, վերջում ավելի արագ):

Հիշողության կորուստը: Հիշողության դաստիարակումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կ Ո Ռ Ն Ի Լ Ո Վ.—«Հոգեբանության ձեռնարկ»:

Ե. Ունակուրյուններ (սովորույթներ)

Ամենից առաջ պետք է պարզել ունակությունների կամ սովորույթների խոշոր, նշանակություն ունեցող մարդկային պրակտի-

կայի համար: Սովորույթը առաջանում է վարժապետների, այսինքն բազմիցս կրկնվող նպատակահարմար շարժումների հետև-վանով: Սովորույթը պետք է տարբերել բնազդային և ռեֆլեկտոր գործող էֆեկտներից, վորոնք ժառանգական են և իրենց հիմնական հատկություններով ստացական են: Սովորույթն անհատական կենսավորձի հետևանքով է ձևաք բերվում:

Մարդու մոտ յուրաքանչյուր գործողություն, նախքան սովորույթ գառնալը պահանջում է կամային աշխատանք, ուժերի մեծ լարում: Հետագայում է, վոր ամյալ շարժումը բաղաձու կրկնվելու հետևանքով ունակություն է վերածվում: Այսպիսով գիտակցված շարժումը դառնում է ավտոմատ: Ունակությունների գերը հակայական է մարդու կյանքում, նա խնայում է մեծ քանակությամբ եներգիա և մտավոր, և ֆիզիկական, և այդ խնայված եներգիան օգտագործվում է նոր անձանցի վերելույթներ ըմբռնելու ու ճանաչելու, մարդու պրակտիկան ուղիներիցների պաշարը հարստացնելու համար: Հոգեբան Ջեմսը չափազանցությունների մեջ ընկնելով պնդում էր, վոր մարդու կատարած 1060 գործողությունից 99%-ը վերաբերում է ունակությունների:

Այնուհետև պետք է ծանոթանալ ունակությունների նշանակության և նրանց դաստիարակության խնդիրների հետ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Կ Ո Ռ Ն Ի Լ Ո Վ.—«Հոգեբանության ձեռնարկ»:

ՅԵՐԵՎԱՆԿԱՅԻՆ

Յերևանկայություն, գլուխը մշակել ըստ ընկ. Մադանյանի նյութերի, ոգտվելով Կոռնիլովի «Հոգեբանության ձեռնարկ»-ից: Գրել գրավոր աշխատանք «Յերեվայի յերևակայությունը և նրա դաստիարակությունը» թեմայի շուրջ:

Մ. ՄԱՍՏԱՆՅԱՆ

ԾԱՆՈԹ.—Ծրագրում նշված մնացած գլուխների մասին համապատասխան ցուցմունքներ չի տրվում, վորովհետև ուսանողի ձեռքի տակ համապատասխան աղբյուրներ և նյութեր չկան: Այդ հարցերի շուրջն ուսանողը ամռանը կլիս դասախոսություններ:

